

Mieczysław Ryba

Ksiądz arcybiskup Józef Teodorowicz – Ormianin i polski patriota

---

Niepodległość i Pamięć 25/3 (63), 139-158

2018

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Mieczysław Ryba
Katolicki Uniwersytet Lubelski

Ksiądz arcybiskup Józef Teodorowicz – Ormianin i polski patriota

Słowa kluczowe

abp Józef Teodorowicz, Ormianie, archidiecezja lwowska obrządku ormiańskiego

Streszczenie

Artykuł dotyczy życia i działalności arcybiskupa Józefa Teodorowicza. Postać pasterza społeczności ormiańskiej wpisała się na trwałe w polskie życie religijne i narodowe. Arcybiskup Teodorowicz był wielkim polskim patriotą, czynnie zaangażowanym w życie polityczne. Wspierał proces pojednania polsko-ukraińskiego, sprzeciwiając się tendencjom nacjonalistycznym wśród galicyjskich Rusinów. Jako parlamentarzysta w sposób zasadniczy wpływał na życie państwowe najpierw Galicji w czasie zaborów, a potem w niepodległej Polsce jako poseł na sejm, a także polityk związany z obozem narodowym. Był świetnym mówcą, co doskonale wykorzystywał, by zachęcić Polaków do przemiany życia w duchu nauczania społecznego Kościoła katolickiego.

Pierwszy etap działalności

Arcybiskup Józef Teodorowicz wydawał się w całości podzielać wizję Polski jako przedmurza chrześcijaństwa. Głęboko zakorzeniony w tradycji ormiańskiej zdawał sobie sprawę z roli niektórych państw w obronie chrześcijaństwa. Wszak Armenia była pierwszym historycznym państwem chrześcijańskim, które musiało się zmagać z naporem zewnętrznym, exodus Ormian zaś był związany z zajęciem tego kraju przez Turków Seldżuckich w roku 1063¹. Teodorowicz widział Polskę, jako tę, która podjęła się „obrony panowania krzyża przed groźnym półksiężycem”², stąd wielokrotnie przywoływał misję dziejową Polski, która chroniła Europę. Wyrażał też dużą wdzięczność polskiemu narodowi. W dniu swojej biskupiej intronizacji w 1902 roku duszpasterz lwowski głosił: „A i pod względem narodowym obrządek, Diecezjanie Najmilsi, w niczym nie przeszkadza w zespoleniu duchowym z tą ziemią, co, przed wiekami nas gościnnie przyjąwszy, dziś nam się drugą ojczyzną stała. Bo pytam: czy umniejszą się przez tę odrębność pewną waszą dowody synowskiej miłości do tego kraju i tego społeczeństwa? Czy umniejszy się może uczucie dla niego? Przenigdy!”³. Arcybiskup Teodorowicz, jak i inni polscy Ormianie, zdawał sobie sprawę, że to Rzeczpospolita, a nie żadna inna wschodnia potęga dawała im możliwości kultywowania tradycji. Warto zacytować tutaj B.S. Kasprowicza: „Wracając do przywileju zasadźczego Lwowa, godne podkreślenia jest, jak to czynią do dziś dzień Ormianie, że Polska była i pozostaje jedynym państwem na świecie, które uznawało prawa Ormian, oficjalnie i na piśmie pozwalało im żyć, organizować się i sądzić wedle własnych praw”⁴. Stąd tak silne dążenie Teodorowicza do pojednania polsko-ruskiego. Owo pojednanie miało być budowane

---

¹ R. Kubik, *Józef Teofil Teodorowicz. Ostatni arcybiskup polskich Ormian*, Gorzów Wielkopolski 1998, s. 16.

² J. Teodorowicz, *Mowa religijna wypowiedziana w stuletnią rocznicę konstytucji 3. maja w kościele parafialnym w Brzeżanach*, Brzeżany 1891, s. 7.

³ *List pasterski x. Arcybiskupa Józefa Teodorowicza do duchowieństwa i wiernych obrządku orm.* Wydany 2 lutego 1902 w dzień konsekracji biskupiej i intronizacji, Lwów 1902, s. 9.

⁴ B.S. Kasprowicz, *Ormianie w Polsce*, „Rocznik Lwowski” 2008–2009, s. 12.

na wzorce relacji polsko-ormiańskich. Jego zdaniem Ormianie byli kulturowo zrośnięci z polskością, a w obrządek mieli wpisaną tradycję wschodnią, dzięki temu wyjątkowo nadawali się do misji pojednawczej. Arcybiskup pisał: „Do tej misji powołani my jesteśmy jakby naturalną pozycją naszą. Narodowość mając polską, ale w tradycji naszej żywiąc tę sympatię i życzliwość dla Rusinów, wśród którychśmy przed wiekami osiedli, w obrządku naszym mamy coś, co z natury tępi ostrze pojęć, zbytnią animozją wzajemną urabianych”⁵.

Teodorowicz widział potęgującą się nienawiść, szczególnie obecną w nacjonalistycznych kręgach ukraińskich. Wyrazem skrajnym tego nastawienia było zabójstwo namiestnika Galicji Andrzeja Potockiego w 1908 roku, dokonane przez terrorystę ukraińskiego. Mord ten został przez Teodorowicza potępiony, zaś nastawienie polityczne ukraińskich czynników radykalnych uznał on za nacechowane kultem nienawiści⁶.

Sam powołując się na działalność Piotra Skargi był arcybiskup Teodorowicz uznawany za „ormiańskiego Skargę”. Wynikało to z jego wielkiego zatroskania o sprawy polskie, a także z racji ogromnych talentów oratorskich⁷. Jeszcze przed przyjęciem sakry biskupiej został Teodorowicz członkiem Ligi Narodowej, której przewodził Roman Dmowski⁸. Arcybiskup związał się politycznie z obozem narodowym, a od 1908 roku szczególnie z grupą skupioną wokół Stanisława Strońskiego i Edwarda Dubanowicza⁹.

---

⁵ *List pasterski x. Arcybiskupa...*, op. cit., s. 9.

⁶ J. Teodorowicz, *Obecny moment kwestii polsko-ruskiej*, Kraków 1908, s. 7; por. W. Osadczy, *Ormiański pasterz wobec „kwestii ruskiej”*. *Arcybiskupa Józefa Teodorowicza stosunek do polsko-ruskiej/ukraińskiej konfrontacji w Galicji*, [w:] *Ormiański pasterz Lwowa ksiądz arcybiskup Józef Teodorowicz na tle dziejów ormiańskich*, red. W. Osadczy, M. Kalinowski, Lublin–Lwów 2015, s. 170–171; R. Król-Mazur, *Działalność polityczna abp. Józefa Teofila Teodorowicza w latach 1888–1923*, Kraków 2013, s. 81; C. Partacz, *Od Badeniego do Potockiego. Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1888–1908*, Toruń 1999, s. 227–229.

⁷ R. Król-Mazur, *Działalność polityczna...*, op. cit., s. 16; por. S. Gawlik, *Życie i działalność ks. abpa Józefa T. Teodorowicza*, Kraków 1988, s. 22–23.

⁸ P. Szczudłowski, *Polityczna działalność abpa Józefa Teodorowicza w okresie II Rzeczypospolitej*, „*Nasza Przeszłość*” 1994, t. 81, s. 152.

⁹ T.M. Trajdos, *Uwagi o działalności politycznej i przekonaniach arcybiskupa Józefa Teodorowicza*, [w:] *Teodorowicz. Mówca i patriota. Materiały z konferencji naukowej*, red. T. Skoczek, Warszawa 2015, s. 71.

Teodorowicz, kultywując wschodni obrządek ormiański był zarazem pasterzem z ducha na wskroś katolickim, ogromnie zatroskanym o przekaz prawdziwej doktryny wiary. Był wielkim propagatorem nauczania społecznego papieża Leona XIII. Przecistawiając się marksistowskiemu ruchom rewolucyjnym, a także liberalizmowi propagował encyklikę *Rerum novarum*. W tym duchu głosił kazania w Królestwie Polskim po rewolucji 1905 roku¹⁰. Zainspirowany *Rerum novarum* starał się zapobiec eskalacji konfliktów społecznych. Głosił za Leonem XIII:

Zwołujcie zgromadzenia i urządźcie kongresy; zakładajcie patronaty, kółka, kasy wiejskie, biura porad i pośrednictwa pracy dla robotników. Zdobywajcie się na zaprowadzenie reform w porządku ekonomicznym i społecznym, a dla tak trudnej pracy nie wahajcie się czynić znacznych nawet ofiar z czasu i mienia. Potrzeba nadto, byście w tej sprawie pisali dzieła lub artykuły w dziennikach i czasopismach¹¹.

Jego późniejsze kazania antykomunistyczne i antybolszewickie z jednej strony były motywowane troską o niepodległość ojczyzny, z drugiej – pragnieniem uchronienia świata przed bezbożnym systemem¹².

Fascynacja nauczaniem papieskim uzewnętrzniała się także zatroskaniem o czystość doktryny katolickiej. Z jednej strony Teodorowicz dostrzegał potrzebę przemawiania przez Kościół językiem adekwatnym do epoki, stąd podnoszona przez niego konieczność kształcenia inteligencji katolickiej, z drugiej – sprzeciwiał się „herezji modernizmu”, tak modnej w kręgach zachodnich. Stąd jego broszura z 1903 roku *O modernizmie*¹³.

Modernizm zmienia samo pojęcie aktu wiary – pisał Teodorowicz – modernizm mówi człowiekowi wierzącemu i praktykującemu: tyś dotąd w sakramentach

---

¹⁰ Ibidem, s. 78.

¹¹ *Józef Teodorowicz z miłosierdzia Bożego i łaski świętej Apostolskiej Stolicy arcybiskup metropolita Lwowski Ormiański Czcigodnemu Duchowieństwu Archidiecezji pozdrowienie, pokój i błogosławieństwo w Panu!*, Lwów 1902, s. 12.

¹² T.M. Trajdos, op. cit., s. 79.

¹³ J. Wołczański, *Siostry Barbary Żulińskiej CR wspomnienia o arcybiskupie Józefie Teodorowiczu*, „Folia Historica Cracoviensia” 2008, nr 14, s. 242; por. T.M. Trajdos, op. cit., s. 80.

szukał łaski uswięcającej – wiedz odtąd, że to są tylko znaki, symbole twego uczucia religijnego; tyś dotąd w ewangelii widział księgę natchnioną – wiedz jednak, że jej natchnienie niczym się nie różni od natchnienia wieszczów twoich; tyś w Kościele widział Chrystusa nauczającego i rozkazującego – wiedz jednak, że Kościół jest tylko emanacją historycznej ewolucji i uczuć wierzących, że autorytet w ścisłym tego słowa znaczeniu nie istnieje; ty na klęczkach odmawiając: Credo, wywoływałeś w myśli i słowach dogmat po dogmacie wiary, objawionej Ci przez Chrystusa i Kościół – wiedz jednak o tym odtąd, że Bóg objawia się każdemu człowiekowi z osobna bez potrzeby jakichś objawień osobnych; wiedz o tym, że dogmaty były tworzone przez uczucia religijne, które z konieczności przyoblekały się w formę, a te się skraplały już to w kulcie zewnętrznym, już też w doktrynie. Czyż więc człowiek wierzący nie czuje się od razu jakoby ograbiony ze wszystkiego, co stanowi istotę jego wierzeń i jego praktyk?¹⁴

Na gruncie kościelnym pojawili się końcem XIX wieku myśliciele, którzy widzieli potrzebę stworzenia swoistej symbiozy między idealistyczną filozofią dziewiętnastowieczną a teologią katolicką. Prowadziło to do różnych wypaczeń, a nawet herezji. W całej ostrości problem ten ujął Pius X w 1907 roku w encyklice *Pascendi Dominici gregis*. Myśliciele modernistyczni, bazując na współczesnych im trendach filozoficznych, głosili, że dogmaty są zmienne i mają charakter jedynie symboliczny¹⁵. W takim kontekście zatem należy czytać wypowiedzi arcybiskupa Teodorowicza, który sprawami modernizmu zajął się również na zjeździe katolickim w Wiedniu¹⁶.

W czasie Wielkiej Wojny

Teodorowicz krytykował akcję legionową Piłsudskiego z 1914 roku, bardzo sceptycznie podchodził także w czasie I wojny światowej do działań aktywistów polskich. Akt 5 listopada 1916 roku uznawał

---

¹⁴ J. Teodorowicz, *O modernizmie*, Warszawa 1903, s. 3–4.

¹⁵ M. Chaberek, *Papieże wobec problemów teologicznych XIX wieku*, Lublin 2009, s. 207.

¹⁶ W sprawie modernizmu głos zabrali biskupi Austrii. Zob. *List pasterski arcybiskupów i biskupów Austrii z 17 XI 1910 r.*, „Currenda Diecezji Tarnowskiej” 1910, nr 1, s. 1–8.

za wyraz bardzo cynicznej polityki niemieckiej, a zaangażowanie polityków polskich w projekty niemieckie za dużą naiwność¹⁷. W tym też roku, w jednym z kazań wygłoszonych w Warszawie arcybiskup uzasadnił swoją krytykę: „Ból nad złem, które się panoszy w ojczyźnie, jest jednym z najpiękniejszych wyrazów jej miłości, bo najczystszym i najgłębszym”. Zatem napomnienia, jakich udzielał pasterz ormiański wynikały z zatroskania o los sprawy narodowej. Teodorowicz był przekonany, że tylko podniesienie cnoty w narodzie doprowadzi do odzyskania niepodległości.

Lecz ponad wszystko kochasz się w sprawiedliwości i cnocie – czytamy. Cokolwiek w narodzie jest pięknym, cokolwiek niepożytnym i trwałym, cokolwiek chwalebny i rozgłośnym, cokolwiek w tradycji godnym zachowania – z dobrem, sprawiedliwością i miłością sprzymierzyć się musi. Dlatego zdrowa miłość narodu cnotę wynosi ponad moc i siłę; wyrzutem nawet są w jej sumieniu te zdobycze, które ubogaciły kraj, ale duszę jego zubożyły. Zdrowa miłość ojczyzny wynosi duszę w jej wewnętrznej wolności, w jej umiłowaniu dobra i sprawiedliwości, w jej prawach rozwoju, ponad wszystko¹⁸.

Arcybiskup Teodorowicz starał się pełnym głosem mówić o sprawach polskich także poza krajem. 30 października 1917 roku, w austriackiej Izbie Panów podczas swojego przemówienia wskazywał na cynizm Niemców, Rosjan, a także Austriaków i odważnie opowiedział się za niepodległością Polski¹⁹. Był to rok poważnych wstrząsów rewolucyjnych w Europie, dlatego Teodorowicz wprost krytykował upadek moralny wojujących państw. Przyszłość Polski widział zaś ściśle w relacji z religią katolicką. Podczas kazania na stulecie diecezji warszawskiej (10 marca 1917) głosił: „Chociaż więc Kościół Chrystusowy nie jest kościołem narodowym – jednak wpływ jego na naród jest wpływem piastunki, która niemowlę na ręku nosi, albo matki, która mlekiem swoim

---

¹⁷ R. Król-Mazur, *Arcybiskupa Józefa Teofila Teodorowicza krytyka NKN i Legionów*, „Dzieje Najnowsze” 2017, nr 49, z. 2, s. 114; T.M. Trajdos, op. cit., s. 86.

¹⁸ J. Teodorowicz, *Na przełomie. Przemówienia i kazania narodowe*, Poznań 1923, s. 57.

¹⁹ R. Król-Mazur, *Arcybiskupa Józefa Teofila Teodorowicza krytyka NKN...*, op. cit., s. 102; T.M. Trajdos, op. cit., s. 86.

dziecinę karmi. I w tym najwyższym, najszczytniejszym określeniu, działanie Kościoła jest prawdziwie narodowym. – Jakżesz to głębokie ślady zostawił Kościół w swym pochodzie dziejowym na duszy polskiej!”²⁰. Słowa arcybiskupa, tak ściśle łączącego sprawy narodowe z religijnymi bardzo mocno kształtowały myślenie działaczy narodowych, co znajdzie swe szczególne uzewnętrznienie w okresie międzywojennym.

Teodorowicz, pragnąc pojednania w relacjach polsko-ukraińskich w sytuacjach spornych zawsze opowiadał się po stronie Polaków²¹. Tak było po podpisaniu traktatu brzeskiego z 1918 roku, kiedy to Ziemia Chełmska i Podlasie zostały oddane nowo powołanej do życia przez państwa centralne Ukrainie²². W czasie wojny polsko-ukraińskiej 1918–1919 arcybiskup Józef Teodorowicz również jednoznacznie opowiedział się po stronie polskiej. Utrzymywał żywe kontakty z arcybiskupem Józefem Bilczewskim, uczestniczył w nabożeństwach żałobnych za dusze poległych obrońców Lwowa²³. W dniach 3–4 kwietnia 1919 roku odbywała się w sejmie debata na temat uznania Galicji Wschodniej za integralną część państwa polskiego. Arcybiskup Teodorowicz zgłosił wniosek wzywający rząd do podjęcia kroków mających na celu ocalenie Kresów południowo-wschodnich przy uszanowaniu praw narodowościowych miejscowych Rusinów²⁴. Mocno też krytykował Naczelnika Państwa za opieszałość w udzielaniu pomocy walczącym Polakom²⁵.

W walce o kształt niepodległej

W czasie wojny polsko-bolszewickiej opowiedział się za koncepcją inkorporacyjną Romana Dmowskiego, mocno krytykując

---

²⁰ J. Teodorowicz, *Na przelomie...*, op. cit., s. 137.

²¹ Z. Pałubska, *Duchowe przesłanie arcybiskupa Józefa Teofila Teodorowicza w Kazaniu sejmowym z 2 II 1919*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 2005, t. 4, s. 140.

²² T.M. Trajdos, op. cit., s. 81–82.

²³ K. Bąkała, *Khats hasirt w „Mieście Zawsze Wiernym”*. *Działalność arcybiskupa Józefa Teodorowicza w okresie walk obronnych Lwowa 1918–1919 w świetle zachowanych źródeł*, [w:] *Teodorowicz. Mówca i patriota...*, op. cit., s. 56–57.

²⁴ K. Bąkała, op. cit., s. 63–64; por. W. Osadczy, op. cit., s. 179–180.

²⁵ T.M. Trajdos, op. cit., s. 82.

„federacyjne mrzonki” Józefa Piłsudskiego. Naczelnika obarczał odpowiedzialnością za szereg klęsk w tej wojnie²⁶. Zwycięstwo stało się w nauczaniu arcybiskupa Teodorowicza doskonałym narzędziem do katechez narodowej. Widział on w tym epokowym wydarzeniu interwencję Opatrzności. W swojej praktyce kaznodziejskiej wielokrotnie do tego nawiązywał, szczególnie podkreślając rolę religii katolickiej, umacniającej ducha żołnierza polskiego w dobie największej próby. „Bo żołnierz w rozsypce, (...) żołnierz zwątpiały, który wierzył święcie w przegraną, a zrozpaczył o zwycięstwie, taki żołnierz tylko od Ciebie, tylko z serca Twojego mógł zaczerpnąć nowej wiary, nowej ufności i nowego zapału”²⁷. Równie mocno podkreślał arcybiskup wypełniającą się w dniach bitwy warszawskiej misję dziejową Polski. W jednym z kazań zwracał się do Europy, której Polska okazała się ponownie przedmurzem: „Ty Europo, byłaś pomocniczką naszą, lecz Polska stała się dziś twą zbawicielką”²⁸. Arcybiskup zdawał sobie sprawę, że walka z zagrożeniem bolszewickim nie rozstrzygała się tylko na polach bitewnych. W Europie, jak i w Polsce dochodziło do ogromnej batalii ideowej. Uformowany w duchu katolickiej nauki społecznej Teodorowicz dostrzegał to niezwykle głęboko. „Tworząc Chrystusa w Polsce – nauczał – odtwarzamy w niej dawnego jej ducha, bo nie stygmat rewolucji, nie duch nienawiści i niewiary, lecz duch Ewangelii i Chrystusa modłą był i osnową twoją, Polsko! Stwarzamy dziś nowe plemie. Formując Chrystusa w diecezjach, nową tworzymy i formujemy Polskę”²⁹.

Dla metropolity ormiańskiego Kresy stanowiły niezwykle istotny element Polski i polskości. Widać to było nie tylko w jego działalności i wypowiedziach dotyczących tak bliskiego jego sercu Lwowa i Małopolski Wschodniej. Równie mocno podkreślał polsność Wilna i Ziemi Wileńskiej. Wielką rolę przypisywał odradzającemu się Uniwersytetowi Stefana Batorego. Teodorowicz chciał Polski jednolitej, a nie mającej kształt luźnej federacji. Stąd jako polityk poparł bezwarunkowo

---

²⁶ Ibidem, s. 83–84.

²⁷ J. Teodorowicz, *Na przełomie...*, op. cit., s. 257.

²⁸ Ibidem, s. 260.

²⁹ Ibidem, s. 273.

połączenie z całością Rzeczypospolitej tzw. Litwy Środkowej³⁰. W sposób oczywisty najbardziej drogi sercu Teodorowicza był Lwów. Arcybiskup widział szczególną cywilizacyjną rolę tego kresowego grodu. Głosił: „Któż nie widział i nie pojmował, że Lwów, ta twierdza graniczna między Wschodem i Zachodem, ta stacja misyjna, która niesie chrześcijańską kulturę i cywilizację innym krajom Słowiańszczyzny, symbolem jest dziejowego posłannictwa Polski?”³¹.

Teodorowiczowi jako politykowi związanemu z obozem narodowym nieobce były zmagania o polskość Górnego Śląska. W czasie akcji plebiscytowej niemieckie duchowieństwo diecezji wrocławskiej angażowało się po stronie Niemiec. Teodorowicz wraz z arcybiskupem Sapięgą interweniował w tej sprawie w Rzymie³².

W 1918 roku był zdecydowanym zwolennikiem przejścia władzy przez Narodową Demokrację, sprzeciwiając się rządowi Józefa Piłsudskiego³³. Poparł rząd Józefa Świeżyńskiego powołany przez Radę Regencyjną w październiku 1918 roku (rząd o proveniencji narodowo-demokratycznej), skrytykował zaś jednoznacznie rząd Ignacego Daszyńskiego, który został powołany do życia 6/7 listopada w Lublinie, jako byt niemający legitymacji prawnej do istnienia. Równie krytycznie podchodził do rządu Jędrzeja Moraczewskiego, który miał wybitnie lewicowy charakter³⁴. Teodorowicz obawiał się, że odrodzona Rzeczpospolita pójdzie drogą rewolucyjną, wbrew swojej dziejowej misji. W 1919 roku, po wyborach wygranych przez Narodowy Komitet Wyborczy Stronnictw Demokratycznych wszedł do sejmu³⁵. Dodać warto, że startował z okręgu podlaskiego. Interesująco wyglądają opisy jego spotkań z wyborcami w czasie kampanii wyborczej. Na łamach „Wiadomości Diecezjalnych Podlaskich” bardzo ciekawie je opisywano. Jego obecność w Siedlcach wiązała się z zaangażowa-

---

³⁰ T.M. Trajdos, op. cit., s. 84.

³¹ J. Teodorowicz, *Na przełomie...*, op. cit., s. 216.

³² T.M. Trajdos, op. cit., 85; R. Król-Mazur, *Działalność polityczna...*, op. cit., s. 106–112.

³³ J. Wołczański, op. cit., s. 252.

³⁴ R. Król-Mazur, *Działalność polityczna...*, op. cit., s. 118–121.

³⁵ T.M. Trajdos, op. cit., s. 72–73.

niem miejscowego duchowieństwa w toczącą się kampanię³⁶. W 1922 roku Teodorowicz, wraz z Edwardem Dubanowiczem i Stanisławem Strońskich współtworzył klub poselski Stronnictwo Chrześcijańsko-Narodowe³⁷. Arcybiskup widział swoją rolę w polityce nade wszystko jak duszpasterza, który stara się dopominać się o czynnik moralny w przestrzeni narodowej polityki. Wołał, by właśnie klasowe i partyjne nie przesłoniły potrzeby ratowania Rzeczypospolitej. Bardzo mocno wybrzmiało to podczas jego kazania sejmowego w katedrze św. Jana podczas pierwszej sesji sejmowej w 1919 roku:

Usłyszcie głos męczeńskiego Lwowa, poważny, ponury, bo w nim gra echo krwawej żałoby; wzniosły, bo przepojony bohaterstwem poświęcenia; silny, bo miasto, które nie zna innej muzyki nad dzikie skomlenie granatów, o głodzie i chłodzie trzyma się męstwem nadludzkim. Usłyszmy głos zalanego bolszewizmem Wilna, który się miesza z dymem pożarów i kurzem krwi bratniej. Idą te głosy z zachodu, z Poznańskiego; dochodzą one ze Śląska i z kresów na zachodzie, zagrożonych ręką zdradziecką tych, co umieli udawać przyjaźń, a dziś okazali swoją bezwzględność, żadnym prawem i żadnymi względami nieskrępowaną chciwość³⁸.

Skierowane do polityków wezwanie o pomoc dla braci zmagających się z obcą przemocą i porzucenia niepotrzebnych waśni brzmiało niezwykle patetycznie.

Arcybiskup Teodorowicz brał czynny udział w dyskusji konstytucyjnej w Sejmie Ustawodawczym. Starał się o zapewnienie religii katolickiej naczelnego miejsca w państwie, o ochronę małżeństwa i o szkołę wyznaniową³⁹. Wielkie znaczenie przypisywał wykształceniu inteligencji katolickiej na uniwersytetach. W 1919 roku

---

³⁶ *W przededniu wyborów do Sejmu*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 1919, nr 2, s. 54; *Z pobytu J. E. Ks. Arcybiskupa Teodorowicza na Ziemi Podlaskiej*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 1919, nr 2, s. 54–55; J. Teodorowicz, *Do ludności polskiej powiatów Siedleckiego, Sokółowskiego i Węgrowskiego*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 1919, nr 2, s. 55–57.

³⁷ J. Dąbek, *Józef Teofil Teodorowicz – arcybiskup i polityk*, [w:] *Teodorowicz. Mówca i patriota...*, op. cit., s. 111.

³⁸ J. Teodorowicz, *Na przełomie...*, op. cit., s. 201.

³⁹ T.M. Trajdos, op. cit., s. 92.

arcybiskup Teodorowicz wygłosił kazanie z okazji ponownego otwarcia uniwersytetu im. Stefana Batorego⁴⁰. Wspomnił słowa Śniadeckiego: „Wiedza bez wiary jest mieczem w ręku szalonego”⁴¹. Stanowiło to krytykę dominującej w Europie pozytywistycznej koncepcji uniwersytetu. W modelu tym teologia i filozofia scholastyczna były marginalizowane, wyrzucane poza mury uczelni⁴². Teodorowicz tak ujmował ten problem: „Pozytywizm swoją krytyką, a realizm swoim brudem oplugawili razem i przenicowali zasadnicze ideały religijne i społeczne”⁴³. Polski episkopat dostrzegał znaczenie wykształcenia młodego pokolenia inteligencji katolickiej. „Czyż nie czujemy wszyscy – pisali biskupi – jak bardzo nam potrzeba ludzi wykształconych, których wiedza byłaby oparta o zasady wiary katolickiej, a jednak z drugiej strony nie pozostawała w tyle poza rozwojem nauki (...)”⁴⁴. W 1918 roku powołany do życia został Katolicki Uniwersytet Lubelski. Za prowadzenie uniwersytetu odpowiedzialny był episkopat polski. Do tego grona nie zaliczano biskupów obrządku greckiego, z uwagi na ich jednoznacznie proukraińską postawę. Inaczej było w przypadku arcybiskupa Teodorowicza, którego traktowano jako wielkiego polskiego patriotę⁴⁵. Arcybiskup ormiański doskonale rozumiał, czym powinna się charakteryzować uczelnia katolicka. Kiedy wiele lat później przemawiał na Kongresie Stowarzyszenia Katolickiej Młodzieży Akademickiej „Odrodzenie”, wyrażał ogromną radość, że młodzież sięgała po „św. Tomasza z Akwinu, którego filozoficzne i teologiczne tezy uratowały ówczesny

---

⁴⁰ J. Teodorowicz, *Na przelomie...*, op. cit., s. 222.

⁴¹ Ibidem, s. 226.

⁴² M. Ryba, *Kościół lubelski w walce o oblicze ideowe inteligencji w okresie międzywojennym*, [w:] *Błogosławiony biskup Władysław Goral. Czas i miejsce posługi*, red. C. Taracha, Lublin 2009, s. 28.

⁴³ *Mowa wypowiedziana na nabożeństwie żałobnym za duszę ś.p. Sienkiewicza w Kościele Mariackim w Krakowie przez księdza Józefa Teodorowicza, arcybiskupa*, Lublin 1993, s. 32.

⁴⁴ Archiwum Diecezjalne Lubelskie (ADL), Kuria Biskupia Lubelska, *List Pasternski Biskupów Polskich w sprawie Uniwersytetu Lubelskiego*, Rep 61 VIII 1, k. 226.

⁴⁵ ADL, Kuria Biskupia Lubelska, Pismo z 30 grudnia 1921, *Uroczyste zainstalowanie się uniwersytetu w nowej siedzibie*, Rep 61 VIII 1, k. 103.

świat tonący w mglistej panteistycznej teozofii, tak żywo przypominającej nastroje i prądy pseudoreligijne dzisiejsze”. Zdawał sobie on doskonale sprawę, że powierzchowny, uczuciowy katolicyzm nie wytrzyma konfrontacji z naporem ideologii. Stąd potrzeba wykształcenia inteligencji katolickiej⁴⁶.

Arcybiskup cały czas pielęgnował tradycję kulturowo-religijną Ormian, których był duszpasterzem. Leon Theodorowicz pisał w 1925 roku o polskich Ormianach: „Mimo (...) pewnej odrębności we właściwościach swoich charakterystyczno-narodowych i religijnych nie stali się państwem w państwie. Przybysze przyjąwszy z czasem religię katolicką i język polski stali się wiernymi Polakami i w sercu, i na zewnątrz”⁴⁷. Wolnościowa kultura polska była elementem niezwykle atrakcyjnym dla Ormian. W sposób ewolucyjny ulegali oni asymilacji. W pewnym momencie jedynym elementem podtrzymującym ich tożsamość był Kościół, pielęgnowający charakterystyczny obrządek. Ogromną rolę tutaj odegrał wielki patriota polski, a zarazem kustosz kultury ormiańskiej arcybiskup Józef Teodorowicz⁴⁸. Wspierał on wśród duchowieństwa swojej diecezji ruch, który zmierzał do pielęgnowania odrębności obrządku. W 1930 roku powołano do życia Archidiecezjalny Związek Ormian w Polsce. Starano się doprowadzić do przywrócenia mu dawnej formy. Wysłano kilku kandydatów na studia do Seminarium Ormiańskiego w Rzymie⁴⁹. Wspieranie tradycyjnego obrządku miało ścisły związek ze wzmacnianiem tożsamości narodowej Ormian. Angażował się w to bardzo arcybiskup Teodorowicz. Duszpasterz Ormian nie widział jednak w tym żadnej sprzeczności z patriotyzmem polskim. Teodorowicz miał też doskonale kontakty

---

⁴⁶ J. Teodorowicz, *Przemówienie na otwarcie Kongresu*, b. m. i r. w. W duchu tomistycznym odbywały się również studia na KUL-u. 9 października 1927 roku rektor KUL-u, ksiądz Józef Kruszyński, głosił: „Studia teologiczne w naszym Uniwersytecie zgodnie ze wskazaniem Stolicy Apostolskiej, odbywają się według linii jednego z największych geniuszów średniowiecza, ozdoby i chluby Zakonu Kaznodziejskiego, Anielskiego Doktora – św. Tomasza z Akwinu”. *Przemówienie J. M. Rektora na inauguracji roku akademickiego dnia 9.X.1927 roku*, s. 23.

⁴⁷ L. Theodorowicz, *Nieco o heraldyce i rodach Ormian polskich*, Lwów 1925, s. 5.

⁴⁸ A. Sheybal-Rostek, *Teodorowicz – strażnik tożsamości i odmienności polskich Ormian*, [w:] *Teodorowicz. Mówca i patriota...*, op. cit., s. 34–35.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 37.

z episkopatem łacińskim w Polsce. Taka postawa stanowiła niejako wzór lojalności wobec Polski przy zachowaniu etnicznej odrębności⁵⁰.

Po zamachu majowym

Arcybiskup Teodorowicz bardzo krytycznie oceniał zamach majowy i rządy sanacyjne w Polsce. Nowy układ rządowy nazywał mianem sitwy, która przejęła władzę nie wykazując się większymi zasługami dla sprawy polskiej⁵¹. Wielkie nadzieje lokował w stworzonym przez Romana Dmowskiego Obozie Wielkiej Polski, wsparł powołanie do życia Stronnictwa Narodowego⁵². Z zadowoleniem odniósł się do broszury Dmowskiego *Kościół, naród i państwo*. W 1927 roku, z okazji rocznicy bitwy warszawskiej głosił: „Na szczęście przeciera się u nas (...) to przeświadczenie, że co godzi w Kościół – to godzi i w Polskę. Dmowski, który przed wojną jeszcze najbystrzej ze wszystkich przewidział układy sił w przyszłej wojnie i stosunek ich do sprawy Polski, teraz, w jednej z ostatnich swoich broszur, z równą bystrością dojrzał, jak ścisły jest związek pomiędzy Kościołem a uzdrowieniem i zdrowiem narodowej duszy, i swoje «Credo» polityczne przekazuje jako program narodowi w pięknej swej ostatniej pracy”⁵³. Zbliżenie obozu narodowego do katolicyzmu musiało niezmiernie cieszyć Teodorowicza, tak mocno przekonanego o wadze religii w życiu Polski. Był on pewny, że tylko w oparciu o katolicyzm Polska obroni się przed komunizmem i agitacją masońską⁵⁴. Z biegiem czasu arcybiskup Teodorowicz zbliżył się również do nurtu chadeckiego. Od roku 1936 w sposób niewiążący wsparł Front Morges (Korfanty, Sikorski, Paderewski, Haller), pozostając cały czas wiernym idei katolicko-narodowej⁵⁵.

---

⁵⁰ *Tydzień pamięci o ormiańskim arcybiskupie i polskim patriocie Józefie Teodorowiczu*, Warszawa–Katowice–Kraków, 30 listopada–7 grudnia 2013, Kraków 2013, s. 31–33.

⁵¹ P. Szczudłowski, op. cit., s. 133.

⁵² T.M. Trajdos, op. cit., s. 75–77.

⁵³ J. Teodorowicz, *O ducha narodu polskiego. Przemówienie wygłoszone w Ossowie 15 sierpnia 1927 roku*, Poznań 1927, s. 32.

⁵⁴ Ibidem, s. 33–34.

⁵⁵ A. Kudłaszczyk, *Elementy doktryny społeczno-politycznej arcybiskupa Józefa Teodorowicza*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1980, t. 27, s. 41.

Dla arcybiskupa Teodorowicza Polska nieustannie miała do wypełnienia misję dziejową. Nauczanie pasterza ormiańskiego przepełnione było odniesieniami historycznymi. Wspominał on śluby lwowskie Jana Kazimierza i wynikające z tego zadania dla Polski. W 1931 roku nawiązał do wizyty we Lwowie sprzed lat ks. arcybiskupa Szczęsnego Felińskiego, który przypominał w katedrze lwowskiej zobowiązania króla Jana Kazimierza. Czytamy „Śluby Jana Kazimierza nie umierają bowiem i nie giną. Niedopełnione przez przeszłość, zwracają się ku pokoleniom obecnym, aby sumienie ich niepokoić, aby duszy narodu gwałtem się narzucić”. Dalej arcybiskup Teodorowicz wprost zacytował słowa bp. Felińskiego: „Śluby, niedopełnione przez zamarłą dzisiaj przeszłość, ciężą na tobie narodzie! Ty masz świętą powinność dopełnić tego, czego zaniedbali inni. Bo naród wciąż żyje, więc ślub narodowy tak długo ten naród obowiązuje w sumieniu, dopóki spełnionym nie zostanie”⁵⁶. Takie podejście do religijno-patriotycznych wydarzeń dziejowych z pewnością charakteryzowało również innych znaczących ludzi Kościoła w Polsce. Ten sposób oglądu rzeczywistości nie był obcy także księdzu Stefanowi Wyszyńskiemu, po wojnie prymasowi Polski.

W 1938 roku, od marca do kwietnia (w czasie Wielkiego Postu), w swoich kazaniach radiowych arcybiskup Teodorowicz ostro potępiał komunizm, wskazując ogromne zagrożenia, jakie nadciągały nad Polskę i Europę ze Wschodu. Arcybiskup był krytyczny wobec polityków polskich, wskazując ich błędy i niemoralne prowadzenie. Do końca nie zmienił swojego nastawienia do obozu sanacyjnego. Siostra Barbara Żulińska tak wspominała tę postawę:

Arcybiskup nie był mile widziany przez sanację, znane było jego potępienie wyprawy kijowskiej i inne fałszywe posunięcia Marszałka i jego kliki. Zbyt radykalizujący rząd, w konkubinatach żyjący ministrowie, nie mogli spodziewać się poparcia ze strony Arcybiskupa. Rząd przeproszał pewne koła za wypowiedzi Biskupa zwrócone przeciw deprawowaniu duszy polskiego ludu. Bolało go i to, że Episkopat nie stanął z należytą jednością przeciw temu postawieniu sprawy. Ale w takich ra-

---

⁵⁶ J. Teodorowicz, *Państwo chrześcijańskie a państwo pogańskie. Kazanie J. E. X. Arcybiskupa Józefa Teodorowicza wypowiedziane w Kościele Mariackim w Krakowie na zjeździe Sodalicji całej Polski w dniu 12 kwietnia 1931 roku*, Warszawa 1931, s. 6.

zach tym więcej zwracał się do modlitwy, tym bardziej zrywał więzy i cieniutkie nici, wiążące go jeszcze z polityką i światem⁵⁷.

Podsumowanie

Arcybiskup Józef Teodorowicz to postać wyjątkowa w życiu religijnym i państwowym pierwszej połowy dwudziestego wieku. Jako pasterz ormiański potrafił łączyć przywiązanie do własnych korzeni z polskim patriotyzmem. Zatraskany o losy Polski podjął się misji pojednania Rusinów z Polakami. Starał się mieć wpływ na bieg spraw publicznych, recenzując od strony moralnej wszystkie najważniejsze wydarzenia oraz działania konkretnych polityków i partii politycznych. Był też przez dłuższy czas czynnym politykiem, śmiało wspierającym procesy niepodległościowe. Jego katolicko-narodowe przekonania skłaniały go do krytyki obozu lewicy niepodległościowej, a później obozu sanacyjnego i wspierania ruchu katolicko-narodowego. Był to więc kapłan bezkompromisowy, całkowicie oddany budowaniu Polski opartej na tradycjach katolickich. Przez ogół społeczeństwa polskiego był arcybiskup Teodorowicz odbierany jako nowy Skarga, śmiało podnoszący misję nauczyciela narodu.

Mieczysław Ryba

Bibliografia

Źródła

Archiwalne

Archiwum Diecezjalne Lubelskie (ADL)

Kuria Biskupia Lubelska, *List Pasterski Biskupów Polskich w sprawie Uniwersytetu Lubelskiego*, Rep 61 VIII 1

Kuria Biskupia Lubelska, Pismo z 30 grudnia 1921, *Uroczyste zainstalowanie się uniwersytetu w nowej siedzibie*, Rep 61 VIII 1

Drukowane

Józef Teodorowicz z miłosierdzia Bożego i łaski świętej Apostolskiej Stolicy arcybiskup metropolita Lwowski Ormiański Czcigodnemu Duchowieństwu Archidiecezji pozdrowienie, pokój i błogosławieństwo w Panu!, Lwów 1902.

---

⁵⁷ J. Wołczański, op. cit., s. 263.

List pasterski x. Arcybiskupa Józefa Teodorowicza do duchowieństwa i wiernych obrządku orm. Wydany 2 lutego 1902 w dzień konsekracji biskupiej i intronizacji, Lwów 1902.

Mowa wypowiedziana na nabożeństwie żałobnym za duszę ś.p. Sienkiewicza w Kościele Mariackim w Krakowie przez księdza Józefa Teodorowicza, arcybiskupa, Lublin 1993.

Teodorowicz J., *Do ludności polskiej powiatów Siedleckiego, Sokołowskiego i Węgrowskiego*, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 1919, nr 2.

Teodorowicz J., *Mowa religijna wypowiedziana w stuletnią rocznicę konstytucji 3. maja w kościele parafialnym w Brzeżanach*, Brzeżany 1891.

Teodorowicz J., *Na przelomie. Przemówienia i kazania narodowe*, Poznań 1923.

Teodorowicz J., *O ducha narodu polskiego. Przemówienie wygłoszone w Ossowie 15 sierpnia 1927 roku*, Poznań 1927.

Teodorowicz J., *O modernizmie*, Warszawa 1903.

Teodorowicz J., *Obecny moment kwestii polsko-ruskiej*, Kraków 1908.

Teodorowicz J., *Państwo chrześcijańskie a państwo pogańskie. Kazanie J. E. X. Arcybiskupa Józefa Teodorowicza wypowiedziane w Kościele Mariackim w Krakowie na zjeździe Sodalicii całej Polski w dniu 12 kwietnia 1931 roku*, Warszawa 1931.

W przededniu wyborów do Sejmu, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 1919, nr 2.

Wołczański J., *Siostry Barbary Żulińskiej CR wspomnienia o arcybiskupie Józefie Teodorowiczu*, „Folia Historica Cracoviensia” 2008, nr 14.

Z pobytu J.E. Ks. Arcybiskupa Teodorowicza na Ziemi Podlaskiej, „Wiadomości Diecezjalne Podlaskie” 1919, nr 2.

Opracowania

Bąkała K., „*Khats hasirt*” w „*Mieście Zawsze Wiernym*”. *Działalność arcybiskupa Józefa Teodorowicza w okresie walk obronnych Lwowa 1918–1919 w świetle zachowanych źródeł*, [w:] *Teodorowicz. Mówca i patriota. Materiały z konferencji naukowej*, red. T. Skoczek, Warszawa 2015.

Chaberek M., *Papieże wobec problemów teologicznych XIX wieku*, Lublin 2009.

Dąbek J., *Józef Teofil Teodorowicz – arcybiskup i polityk*, [w:] *Teodorowicz. Mówca i patriota. Materiały z konferencji naukowej*, red. T. Skoczek, Warszawa 2015.

Gawlik S., *Życie i działalność ks. abpa Józefa T. Teodorowicza*, Kraków 1988.

Kasprowicz B.S., *Ormianie w Polsce*, „Rocznik Lwowski” 2008–2009.

Król-Mazur R., *Arcybiskupa Józefa Teofila Teodorowicza krytyka NKN i Legionów*, „Dzieje Najnowsze” 2017, nr 49, z. 2.

Król-Mazur R., *Działalność polityczna abp. Józefa Teofila Teodorowicza w latach 1888–1923*, Kraków 2013.

Kubik R., *Józef Teofil Teodorowicz. Ostatni arcybiskup polskich Ormian*, Gorzów Wielkopolski 1998.

Kudłaszczyk A., *Elementy doktryny społeczno-politycznej arcybiskupa Józefa Teodorowicza*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 1980, t. 27.

List pasterski arcybiskupów i biskupów Austrii z 17 XI 1910 r., „Currenda Diecezji Tarnowskiej” 1910, nr 1.

Osadczy W., *Ormiański pasterz wobec „kwestii ruskiej”. Arcybiskupa Józefa Teodorowicza stosunek do polsko-ruskiej/ukraińskiej konfrontacji w Galicji*, [w:] *Ormiański pasterz Lwowa ksiądz arcybiskup Józef Teodorowicz na tle dziejów ormiańskich*, red. W. Osadczy, M. Kalinowski, Lublin–Lwów 2015.

Pałubka Z., *Duchowe przesłanie arcybiskupa Józefa Teofila Teodorowicza w Kazaniu sejmowym z 2 II 1919*, „Rocznik Teologii Katolickiej” 2005, t. 4.

Partacz C., *Od Badeniego do Potockiego. Stosunki polsko-ukraińskie w latach 1888–1908*, Toruń 1999.

Przemówienie J. M. Rektora na inauguracji roku akademickiego dnia 9.X.1927 roku.

Ryba M., *Kościół lubelski w walce o oblicze ideowe inteligencji w okresie międzywojennym*, [w:] *Błogosławiony biskup Władysław Goral. Czas i miejsce posługi*, red. C. Taracha, Lublin 2009.

Sheybal-Rostek A., *Teodorowicz – strażnik tożsamości i odmienności polskich Ormian*, [w:] *Teodorowicz. Mówca i patriota. Materiały z konferencji naukowej*, red. T. Skoczek, Warszawa 2015.

Szczudłowski P., *Polityczna działalność abpa Józefa Teodorowicza w okresie II Rzeczypospolitej*, „Nasza Przeszłość” 1994, t. 81.

Theodorowicz L., *Nieco o heraldyce i rodach Ormian polskich*, Lwów 1925.

Trajdos T.M., *Uwagi o działalności politycznej i przekonaniach arcybiskupa Józefa Teodorowicza*, [w:] *Teodorowicz. Mówca i patriota. Materiały z konferencji naukowej*, red. T. Skoczek, Warszawa 2015.

Tydzień pamięci o ormiańskim arcybiskupie i polskim patriocie Józefie Teodorowiczu, Warszawa–Katowice–Kraków 30 listopada–7 grudnia 2013, Kraków 2013.

Archbishop Józef Teodorowicz – Armenian roots, Polish heart

Key words

Archbishop Józef Teodorowicz, Armenians, The Armenian Catholic Archeparchy of Lviv

Summary

The article written by Mieczysław Ryba addresses the life and work of archbishop Józef Teodorowicz, a known priest of the Armenian minority with a great influence on Polish religious and national culture. Being an engaged Polish patriot, he supported the case of the reconciliation between Poles and Ukrainians and objected to the pervasive nationalism among Galician Ruthenians. As a member of the Parliament, he had a great impact on the social life not only in occupied Galicia, but also, after becoming an MP in the independent government and a politician associated with the National Camp, in Poland as well. His public speaking skills helped him encourage people to change their lives in the spirit of Church's social doctrine.

Erzbischof Józef Teodorowicz – Armenier und polnischer Patriot

Schlüsselwörter

Erzb. Józef Teodorowicz, Armenier, Erzbistum der armenisch-katholischen Kirche in Lemberg

Zusammenfassung

Der Artikel von Mieczysław Ryba betrifft das Leben und die Tätigkeit von dem Erzbischof Józef Teodorowicz. Die Figur des Hirten der armenischen Gesellschaft wurde fest zum polnischen religiösen und nationalen Leben zugeordnet. Erzbischof Teodorowicz war ein großer polnischer Patriot, aktiv im politischen Leben. Er unterstützte den Prozess der polnisch-ukrainischen Versöhnung durch den Widerstand gegen nationalistische Tendenzen unter den galizischen Ruthenen. Als Abgeordneter hatte er einen Einfluss auf das staatliche Leben zuerst während der Besatzung in Galizien, dann in unabhängigem Polen als Mitglied des polnischen Sejms und auch als Politiker, der mit dem nationalen Lager verbunden war. Er war ein großartiger Redner, mit dem er die Polen ermutigte, ihr Leben im Geiste der katholischen Kirche zu verändern.

Архиепископ Юзеф Теодорович – армянин и польский патриот

Ключевые слова

архиепископ Юзеф Теодорович, армяне, архидиоцез Львова армянского обряда

Резюме

Статья Мечислава Рыба затрагивает жизнь и деятельность архиепископа Юзефа Теодоровича. Духовный лидер армянской общины оставил вечный след в польской религиозной и национальной жизни. Архиепископ Теодорович был выдающимся польским патриотом, активно участвующим в политической жизни. Он поддерживал процесс польско-украинского примирения, сопротивляясь националистическим тенденциям среди галицких русин. Будучи членом парламента, Юзеф Теодорович оказывал значительное влияние на политическую жизнь сначала Галиции эпохи разделов, а затем независимой Польши, уже в качестве депутата сейма, а также деятель национального лагеря. Он был выдающимся оратором и использовал свой талант, призывая поляков к изменению своей жизни согласно общественному учению Католической церкви.

Publikacje nadesłane

Stanisław Kobiela

Stanisław Kobiela, *Ucieczka rtm. Witolda Pileckiego z KL Auschwitz do Bochni i Wiśnicza*, Bochnia 2018.

Grzegorz Filipiuk

Andrzej Derdziuk, Grzegorz Filipiuk (red.), *Boży człowiek w służbie ludziom. Bł. Honorat Koźmiński*, Lublin 2018.

Irena Kotowicz

„Głos Podolan : [biuletyn Klubu „PODOLE” Stołecznego Oddziału Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich]”

2018: nr 146, 147.

Towarzystwo Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich w Krakowie

„Cracovia Leopolis : [czasopismo Oddziału Krakowskiego Towarzystwa Miłośników Lwowa i Kresów Południowo-Wschodnich]”

2018: nr 1, 2.

Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej

„Biuletyn Informacyjny : miesięcznik Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej”

2018: nr 6, 7, 8.

Wojskowe Biuro Historyczne

„Przegląd Historyczno-Wojskowy”

R. XVIII, 2017, nr 4 (262).

Zarząd Główny Związku Sybiraków w Warszawie

„Zesłaniec : pismo Rady Naukowej Zarządu Głównego Związku Sybiraków”

2018: nr 72, 73.